

Janči

Ferdo Godina

I.

S papriko na olju se je sitil Malčev Janči. Prijetno so brenčale zadnje muhe po temni kuhinji. Črna Tisa je sedela na tleh, mahala z repom in nepremično gledala Jančijeva velika, premikajoča se usta. On pa je lomil papriko z redkimi zobmi, da se mu je cedilo mastno olje po bradi in kapalo na mizo.

Domači so brali za hišo grah. Njemu so pustili kosilo.

„Ko pride s paše, si naj vzame,“ so dejali in šli.

Janči je prišel in jedel ter premišljeval o sosedovih dečkih. Trije bodo poslej. Pretepali bodo, kogar se jim bo zdelo. Dobri dečki so sosedovi in zmeraj imajo cigarete ali vsaj papir, da bodo zavijali koruzne lase.

Malčev Janči je prišel s Preka služit v Prekmurje. Star je bil trinajst let in nekaj mesecev. Služil je že tri gospodarje. Hodil je v peti razred in bil tepen po potrebi. S tem se je zmeraj bahal na paši pred drugimi, da prenese najdebelejše palice. S prsti se je uščipnil v nos pri takih prilikah, ga obrisal s predpasnikom in moško prosil koga za cigareto. Sosedova dečka sta jih imela, zato so postali najboljši prijatelji.

Domačim seveda ni nihče zinil o tem.

„Kaj briga koga,“ je sklenil Janči, se pokrival nad prazno skledo in šel. Očistil je hlev, poskušal s pesmijo in bil vesel, da se je vse tako zgodilo. Zgodaj popoldne je gnal zopet krave na pašo ter pokal z bičem na robu vasi, da je šel glas preko nizkih hiš in obloženega sadnega drevja do murških šum in še dalje do Medjimurja, odkoder je bil Malčev Janči. Tu in tam se mu je kdo v vasi odzval. Janči je zavriskal in tudi oni mu je odgovoril.

Trate so zaživele, ognji so zagoreli in življenje, ki je čez poldan zamrlo, se je zopet prebudilo. Pastirji so iskali po žepih zmečkanih cigaret, mikali koruzne lase, se moško pogovarjali in smrdeli po tobaku. Če so šli znanci po kolnikih na delo, so se ti pri ognjih potuhnili, skrili cigarete in umolknili. Ko so bili zopet sami v svojem kraljestvu, so moško segali po prepovedanem sadu.

Pri takih prilikah so se pogovarjali, kaj bo kdo, ko bo velik. Pljuvali so v velikih lokih in preklinjali, kakor so kje slišali. To je šola, kjer marsikdo prvič gleda življenje iz oči v oči, sliši grde stvari o bogu in o vasovanju, zardeva pri pogovorih o dekletih in izve še tisoč stvari, o katerih mu nista nikoli pravila niti oče niti mati. Tu jih poslušajo, se dela, kakor da že vse ve, a srce mu bije, jemlje mu sapo in pred očmi se mu razkriva nepoznano in prijeto življenje.

Včasih pase sključen stavec, kalnih oči in upognjenega hrbta. Če pride k ognju, si s suho roko vzame gorečo iver in si nažge pipo. Nato sede, sprašuje pastirje čigav je kdo, jim pripoveduje o Čikagu, o Newyorku, o Argentini in Severni Ameriki, o mornarjih in o ladjah. Včasih ga kateri vpraša o ženskah. Tedaj jih preleti s pogledom, se nasmehne in se vrne k svojim kravam, kjer kadi dalje in strmi v zemljo.

Mnogo je znal povedali Malčev Janči, saj je bil že tri leta po službah. Predrzen je bil in kmetski sinovi so ga občudovali.

Šestnajstletni Kreslinov Pišta je povedal pastirjem, da je že vasoval in je bil že pijan.

„Maričo sem zval pod oknom,“ je omenil tako mimogrede.

„Pa se je oglasila,“ je silil vanj ostali drobiž.

„Oče me je poslal k vragu, jaz pa sem skočil čez plot in izginil v ulicah.“

Smejali so se mu, nalagali na ogenj in vpili od daleč na krave, ki so silile v koruzo in nepokošeno deteljo. Tekali so od ognja, jih vračali, nato hiteli nazaj, sedali na svoja mesta in poslušali. Pišta se je tem otrokom naveličal pripovedovati. Še obrisati se ne znajo. Zrl je doli na cesto, ki je vodila od Srednje Bistrice skozi Trate na Dolnjo Bistrico, odtod med jagnedi proti Juli na državno cesto. Gledal je premikajoča se kola, ki so bila naložena s krompirjem ali bučami. Zdaj pa zdaj je kdo počil z bičem; pok je brez odmeva zamrl v ravnini. Sicer pa ni nihče motil jesenskega miru.

Janči je zaprosil Pišto tobaka. Pišta ga je prezirljivo pogledal, legel vznak in molčal. Smrkovec, pa tobak. „Janči si bo dal za tobak žgati podplate,“ so prigovarjali nekateri. Pišta se je zganil in pogledal Jančija, ki se je muzal.

„Boš?“ je vprašal Pišta.

„Bom,“ se je smejal Janči.

„Ajda, ajda,“ so zavpili drugi in skočili pokoncu. Nekateri so se zbali tega, si nakremžili obraze in pobegnili k cesti ter od daleč gledali, kaj se bo godilo.

Janči se je samo smejal; iskal je goreče poleno v ognju in se delal junaka, čeprav se je bal, da mu ne bi dečki predolgo pustili ognja na koži. Koža hitro scvrči, čeprav je debela.

Ko so se zbrali, je Janči legel kraj ognja na zemljo in dvignil noge.

Dečki so posedli po njegovem hrbtu, ga trdo prijeli za noge in vpili onim k cesti, da Janči ne bo umrl.

Pišta je potegnil goreče poleno iz ognja, ga ugasil, da se je pokadil gost dim.

„Pišta, na pete pritisni... tam je debelejšje,“ je še kričal Janči. Pišta je smeje pritisnil poleno na kožo, da je zasmrdelo.

Ko so Jančija spustili, so mu bile noge še polne dima. Bezljal je po travi med kravami, raztegnil ustnice v nasmeh in kazal redke zobe. Brisal je noge ob rosno travo in bil vesel, da se je vse dobro izteklo. Le ko je prišel k ognju po zaslužen plačilo, mu je Pišta omenil, da nima tobaka. Vsi pri ognju so se krohotali, Jančija pa je bilo sram. Zgrizel bi Pišta, če bi bil kmetski sin in toliko star kot on.

II.

Bog ve, ali je padal tisto jutro dež ali pa je bila le tako gosta megla. Listje, ki je viselo po drevju, je bilo mokro in tudi knjige v rokah otrok so bile vlažne. Po zakrpanih oblekah se jim je nabirala bela vlaga, kot bi padel nanje mraz. Sključeni in premrzli so se počasi vlekli proti šoli. Pogovarjali so se o koruzi, o krompirju in o šoli.

Šolska soba je smrdela vedno enako — po šoli.

„Samo v šoli je takšen duh,“ je mnogokrat rekel Janči Vaneku in Tjašu. Ta duh ni podoben ne onemu v hlevu, ne duhu v kmetskih sobah niti v granarjih, kjer gnijejo jabolka.

V šolski sobi je stala miza s črnilom in zvezki, poleg nje tabla, za vrati omara s knjigami, po stenah so visele slike lepo rejenih krav, zemljevidi in lepo barvan državni grb s kockami, z orli, z mesecem in zvezdami.

Vse to je bilo Jančiju in vsem tako dolgočasno; šola jim ni bila pri srcu. Le kadar je bil v sobi pretep ali so se z dekleti kaj prijetnega pogovarjali, je šola zaživela čisto drugače. Bili so majhni, pa so se že ljubili med seboj. Vsako deklet v višjih razredih je že imelo svojega fanta in tudi fantje so si že izbirali dekleta. Pa to je bilo globoko v srcih, skrito pred svetom in tega so se oklepala najnežnejša čustva, še nedotaknjena od zunanjega sveta. Samo včasih so temu ali onemu nagajali z dekletom ter ga klicali z njenim imenom. Otresal se je tega, v resnici pa mu je bilo tesno pri srcu. Ko se je potem začel pouk, mu je zdrsnil pogled proti dekliškim klopem, k njej, in bil je zadovoljen sam s seboj.

Tisto jutro je bilo sila dolgočasno v razredu. Delo po polju je spalo, zato tudi življenje pri teh malih ni bilo razgibano. Položili so knjige pod klopi ter sedeli brez besed, ali pa so pisali naloge. Če je prišel kdo dobre volje in pozdravil ves razred s „hvaljen Jezus“, so mu le posamezni odgovarjali:

„Na veke, dečko —“

Tako se je oprijelo tudi prišleka dolgočasno razpoloženje, da je samo pod klopio premikal prezeble noge ter dihal toplo sapo v rdeče prgišče.

Šele ko je prišla učiteljica, so se dvignili, pozdravili in glasno molili. Tudi učiteljica je sklenila roke, zrla po razredu in se ustavila pri slehernem otroku.

„Kovačev je prišel,“ je pomislila, „tudi Smolkov je tu. Doročecova je bleda, uboga je. Balažičeva še med molitvijo jé. Ni čudno, da se razvija kot vrba spomladi...“

Tako je šla od otroka do otroka, dokler niso odmolili in pričeli s pokom. Kaj bi danes? Zemljepis? Nič ni s tem. Razgibati jih je treba. S čim? Nekateri so zajtrkovali zjutraj mleko, drugi zelje, nekateri pa sploh ničesar. To so tisti, ki se zavijajo v umazane cunje in so bledi v obraz.

„Jančil“ je nenadoma poklicala učiteljica. Jančija je streslo, vstal je in zrl učiteljici Majdi v obraz.

„Kaj vruga je zopet?“ je pomislil. Učiteljice se ni bal, vendar bi mu bilo težko, če je spet kaj zagrešil in bi ji ne bilo prav.

„Kaj si počel včeraj, Janči?“ Vedela je, da je Janči hlapec.

„Pasel sem, gospodična,“ je odgovoril in nagubal čelo.

„Pasel? Kaj delajo vaši danes?“ je vprašala učiteljica.

„Na trgatav so šli,“ je rekel Janči.

„Sedi!“

Janči si je oddahnil. Sedel je in se naslonil nazaj. Kuzmov Tjaš, ki je sedel za njim, ga je sunil.

„Mislil sem, da bo spet kaj,“ je šepnil.

Janči se je premestil, si popravil predpasnik na kolenih in segel za kostonji, ki so se razsipali nekomu po klopi. Zopet je bilo vse dobro. Učiteljica je govorila o trgatvi in o grozdju.

Janči se je premikal na klopi, lupil kostonje in jedel. Ni se zanimal, kaj bo še povedala učiteljica. Kaj bi on. Saj je bil iz Medjimurja, kjer je odrasel v goricah. Pa mu bo potem kdo govoril o tem! Tudi v domačih, Matajičevih goricah je že bil. Mimika, viničarjevo dekle, mu je že tolikokrat o tem pripovedovala. Ko so drugi nalivali vino ali kaj delali v sadovnjaku, mu je zmeraj rekla, če hoče videti prešo. In šla sta. Z malo roko mu je pokazala prešpanj, ki je slonel visoko pod streho na vretenu in je bil tako strašen in grozeč.

„Saj mi vemo vse to,“ se je obrnil nazaj k Tjašu in raztegnil usta.

„Mhm,“ si je ta malomarno podprl glavo in gledal dekleta. „Lepo je bilo na lanski trgatvi.“

Lansko leto je bilo izredno lepo. Vsi trije, Vanek, Tjaš in Janči so bili na trgatvi. Letos se je vse pokvarilo. Vreme ni za to in krave morajo pasti. Koliko spominov imajo z goric. Tedaj so prvič začeli ponočevati. Kaj! Tam v vrhovih se lahko ponočuje, ko so tako redke hiše in ni nikogar, ki bi jih podil spat. Vsak je v tistem času zatopljen v delo in vse noči se sveti po prešah. Moški prešajo, ženske pa nosijo mošt v pivnice. Od časa do časa udari harmonika iz tesnih hišic skozi nizka okna. Odrezani glasovi tonejo med prazno trsje in raztrgane brajde ter drse po bregu do šum. Včasih se še kje daleč oglasi puška nočnega čuvaja.

Pri takih prilikah je Janči poskušal zavrteti Mimiko. Onadva se je nista upala dotakniti. Saj sta vedela, da ima Janči viničarjevo Mimiko rad. Kardar so bili kje sami na paši, je pripovedoval o njej. Ko ne bo več hodil v šolo, bo šel nazaj v Medjimurje, postal bo viničar in bo vzel Mimiko. Vanek in Tjaš sta mu zavidala.

„Ti za viničarja, midva pa tudi kam odrineva,“ tako so zmeraj sklenili in bili zadovoljni s svetom.

Po uri, pri kateri so vsi napeto poslušali, razen onih treh izkušenih ljudi, je zavladalo v razredu veselo razpoloženje. Janči si ni mogel kaj, da ne bi glasno govoril o goricah. Pokazal bi rad, da o trgatvi in o grozdju prav toliko ve, kakor učiteljica Majda. Govoril je na široko in razlagal, kako se pretaka vino, kako se žgejo tropine in vse ostale zadeve, o katerih učiteljica Majda pojma nima.

Kuzmov Tjaš je omenil, da je gori v vrhovih veliko siromaštvo. Janči mu je spet vzel besedo. Pripovedoval je, da so nekoč na večer, ko se je sonce nagnilo, šli ponočevat. Tekli so po klancu in prihiteli na vrh hriba. Majhna hiša je samevala med brajdami. Lepo se je videl sveti Bolfenk, cerkev svetega Oremuša v štrigovi in vsi hribi, od katerih se je poslavljalo sonce. Za trenutek so obstali. Tedaj je nekdo v hiši zaječal.

Vsi v razredu so se zganili, stisnili so glave okrog Jančija, on pa je vzel kostanj, ga olupil in jedel. Dekleta, ki so tudi poslušala so ga silila, naj pove.

„Vanek in Tjaš sta hotela pobegniti,“ je govoril Janči in se zasmeljal.

„Pojdi k vragu,“ se je razjezil Tjaš.

„V klancu sta že bila, jaz sem pa ostal,“ je dejal Janči. Občudovali so ga, da je ostal. Saj je bila hiša na samem in notri je nekdo ječal. Ječanje je bilo grozno. Kot bi umiral truden starec.

Ko jih je minil strah, so zlezli na brajdo, drobili velike izabeline grozde in trgali liste iz oken. Pod Tjašem je nenadoma počila lata, da so vsi trije onemeli. V sobi se je zaslišal tenek otroški glas. Tako pretresljivo je zajokal, da se je vsem trem milo storilo pri srcu. Hudiča, otrok je notri. Med jokom je bilo čuti skoraj pojemajoče ječanje. Janči je odmaknil listje, da se je bolje videlo. Miza in postelja se je risala v motni svetlobi. Sredi sobe je ležal otrok v svojem blatu, dvigal noge, krilil z rokami in jokal. Gledali so ga, stokajočega starca pa ni mogel nihče opaziti. Duh po potnih telesih in po preperelem lesu je silil skozi razpadajoče okno.

„Tam je,“ je zavpil Vanek.

Kazal je skozi umazane šipe na klop ob peči, kjer je ležal drugi otrok, vznak, brez življenja, ter kdaj pa kdaj zaječal.

Fante je prizor presunil. Kaj takega še niso videli. Tiho so se vračali po klancih. Znočilo se je in bali so se za oba otroka.

Janči je stvar zaupal viničarjevi Mimiki, ona se je pa nasmehnila.

„Otroka sta sama v hiši na Vrhu,“ je dejal Janči Mimiki.

„Vem, oče in mati delata nekje in se še nista vrnila. Saj vsi zakleajo otroke.“ Mimika je pobirala tropine na podstenu in se ni več zanimala zanje. Odšli so na hlev v seno in so se dolgo pogovarjali o viničarskih otrokih.

Janči je končal. V razredu je bil mir. Učiteljica Majda se je začudila, ko je stopila v razred, da so vsi tako mirni. Janči se je smehljaj, jedel je kostonje in je zopet nekaj pripovedoval Tjašu. Na otroke je leglo čudno razpoloženje. Še večji siromaki so viničarski otroki kot oni. Tako so mislili in se pripravljali na zemljepis, kakor je rekla učiteljica. (Dalje sledi)

Sonet

Bogomil Fatur

Studeneč sem, ki mu je usahnil vir
in najstrašnejša mu preti temà,
zakaj izčrpanemu vse do dna
plačilo bo le pljunek in prezir.

Nobena bil, nobena divja zver,
nobena božja zvezda iz neba,
nihče od vseh ljudi ga ne pozna,
kot da jih ni pojil nikdar nikjer.

Odpri mu spet izvirkov živo žilo,
da se mu bo osrčje napolnilo
s prečistim sokom najglobočjih tal —

iz tebe svojo vso je srkal silo,
iz tvojega očesa mu rosilo
kristalno solnce v blato je in kal.

Pesem

Bogomil Fatur

Bojim se rokó položiti še kdaj na beli cvet,
bojim se še kdaj poljubiti dobre oči deklet,
moje dlani so led, med prsti se cvet zdrobi,
moje so ustnice ogenj in vid od njih oslepi.